

Xırda sahibkarlıqda patent vergi
sisteminin tətbiqi nələr vəd edir?

Qubad İbadoğlu

İqtisadi Tədqiqatlar Mərkəzi

Məzmun

1

Məqsədlər

2

Gəlirlərin bəyan edilməsindən kütləvi qaçma problemi, vergidən yayınma halları və risklərin qiymətləndirilməsi

3

Xırda sahibkarlıqda patent vergi sisteminin tətbiqinin məqsədəuyğunluğunun əsaslandırılması

4

Nəticə və təkliflər

1

Tədqiqatın məqsədi

Tədqiqatın məqsədi

- (1) Gəlirlərin bəyan edilməsindən kütləvi qaçma problemini aradırmaqla risk faktorlarını müəyyənləşdirmək.
- (2) Fərdi sahibkarların optimal vergi yükünün və səmərəli vergi inzibatçılığının müəyyənləşdirilməsi yolu ilə sahibkarlığın inkişafına mane olan inzibati baryerlərin aradan qaldırılmasına yönələn patent-vergi sisteminin tətbiqini əsaslandırmaq.

2

Gəlirlərin bəyan edilməsindən kütləvi qaçma problemi, vergidən yayınma halları və risklərin qiymətləndirilməsi

Vergi öhdəliklərinin yaranması və icrasının abstrakt modeli

Vergidən kütləvi yayınmanın geniş yayılmış formaları

- Vergi obyektinin parametrlərinin dəyişdirilməsi;
- Vergi ödəyicisinə öhdəliklərdən, xüsusilə də, idxalda ƏDV-dən tam və ya qismən azad olmaya şəratin yaradılması;
- Dövriyyənin gizlədilməsi və ödənişlərin aşağı salınması;
- Saxta ilkin uçot sənədlərinin tərtibi, ikili mühasibatlıq;
- Xüsusi texnoloji ehtiyacların və xərclərin şişirdilməsi;
- Verginin ödənilməsi müddətinin dəyişdirilməsi.

Vergidən yayınmanın xarakterik tipləri

- Məhsulun (iş) və xidmətin maya dəyəri artırılmaqla vergi tutulma bazası kiçildir;
- Fiziki şəxslər öz gəlirlərini gizlətməklə öhdəliklərini azaldır;
- Nağd hesablaşmaların genişlənməsi yolu ilə vergi öhdəliklərindən yayınma imkanları çoxaldılır;
- Off-şor zonalarda şirkətlərin qurulması, eyni zamanda, mövcud olan şirkətlərin fəaliyyətinə qısa müddətdən sonra xitam verilməsi yaranmış vergi öhdəliklərindən qaçma və onun itirilməsinə gətirib çıxarır;
- Vergi ödəyiciləri haqqında məlumatın məxfi xarakterli olması onların öhdəliklərini yerinə yetirmə məsuliyyətini azaldır.

Vergidən yayınmanın aşkarlanmasının müxtəlif metodları

- Trend təhlili (müxtəlif illər üzrə dinamikanın izlənməsi);
- Struktur təhlili (vergi daxilolmalarının tərkibində ayrı-ayrı vergi növlərinin payının müəyyənləşdirilməsi);
- Müqayisəli təhlil (oxşar və mütərəqqi təcrübə ilə tutuşdurma);
- Korrelyasiyaların qurulması (makroiqtisadi göstəricilərlə vergi daxilolmaları arasında mütənasibliyin qiymətləndirilməsi);
- Güzgü metodologiyası ilə xarici ticarətin dürüştəşdirilməsi;
- Tələb və təklif balansının yaradılması yolu ilə istehlak ehtiyacları əsasında vergi bazasının hesablanması;
- Satıcılar və alıcılar, sahibkarlar və ev təsərrüfatları arasında sorğuların aparılması;
- Sahibkarlar və vergi orqanlarında çalışan məmurlar arasında anonim qaydada təşkil olunan dərinləşdirilmiş müsahibələrin keçirilməsi.

Xırda sahibkarlıqda patent vergi sisteminin tətbiqinin məqsədəuyğunluğunun əsaslandırılması

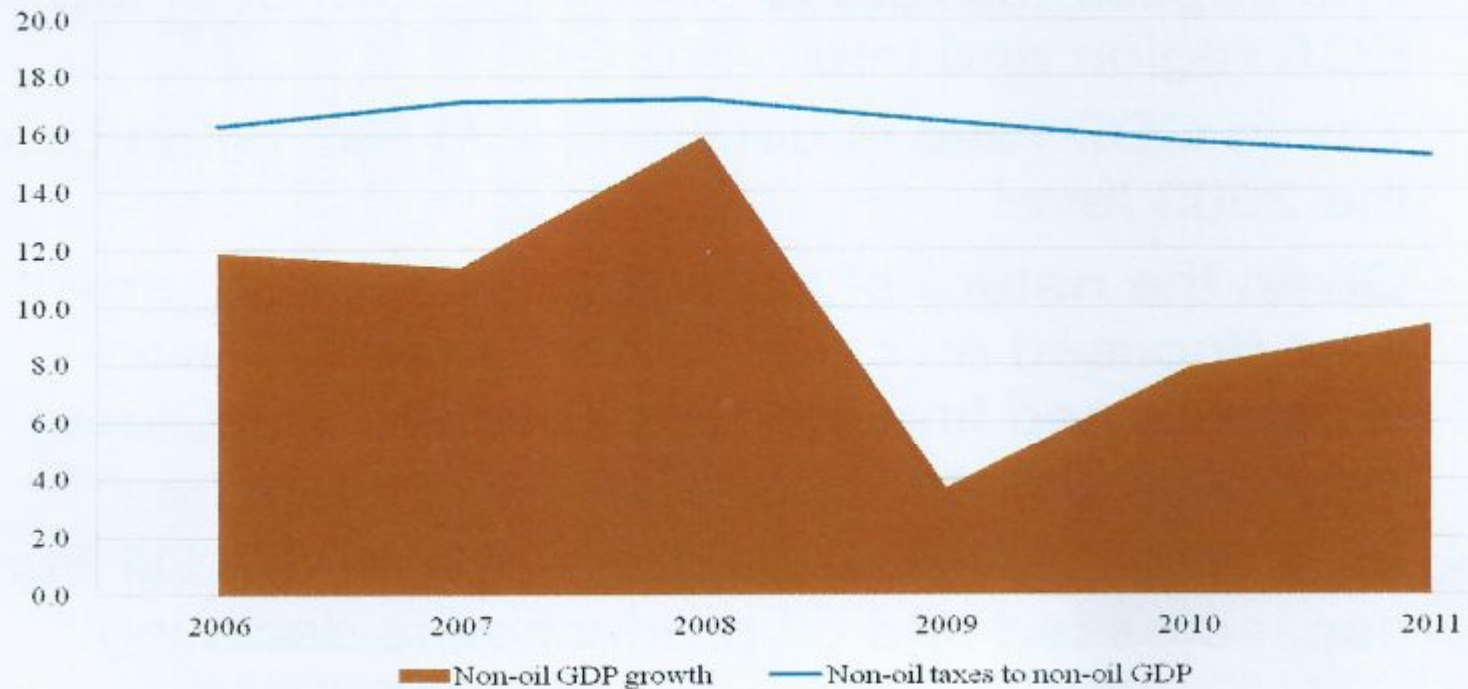
PVS-nin tətbiqini zəruri edən faktorlar

- Qeyri-neft sektorunun maliyyə potensialına adekvat olmayan vergi yığımları və idarəçiliyi ;
- Vergi ödəmə intizamının və mədəniyyətinin aşağı olması;
- Korrupsiya və qeyri-rəsmi ödənişlərə görə faktiki vergi ödənişlərinin büdcədə akumulasiya olunmaması;
- Fiziki şəxslər üzrə sadələşdirilmiş vergi proqnozunun kəsirlə icra edilməsi;
- Təsərrüfat subyektlərinin ilkin uçot sənədləri ilə təminat səviyyəsinin aşağı olması.

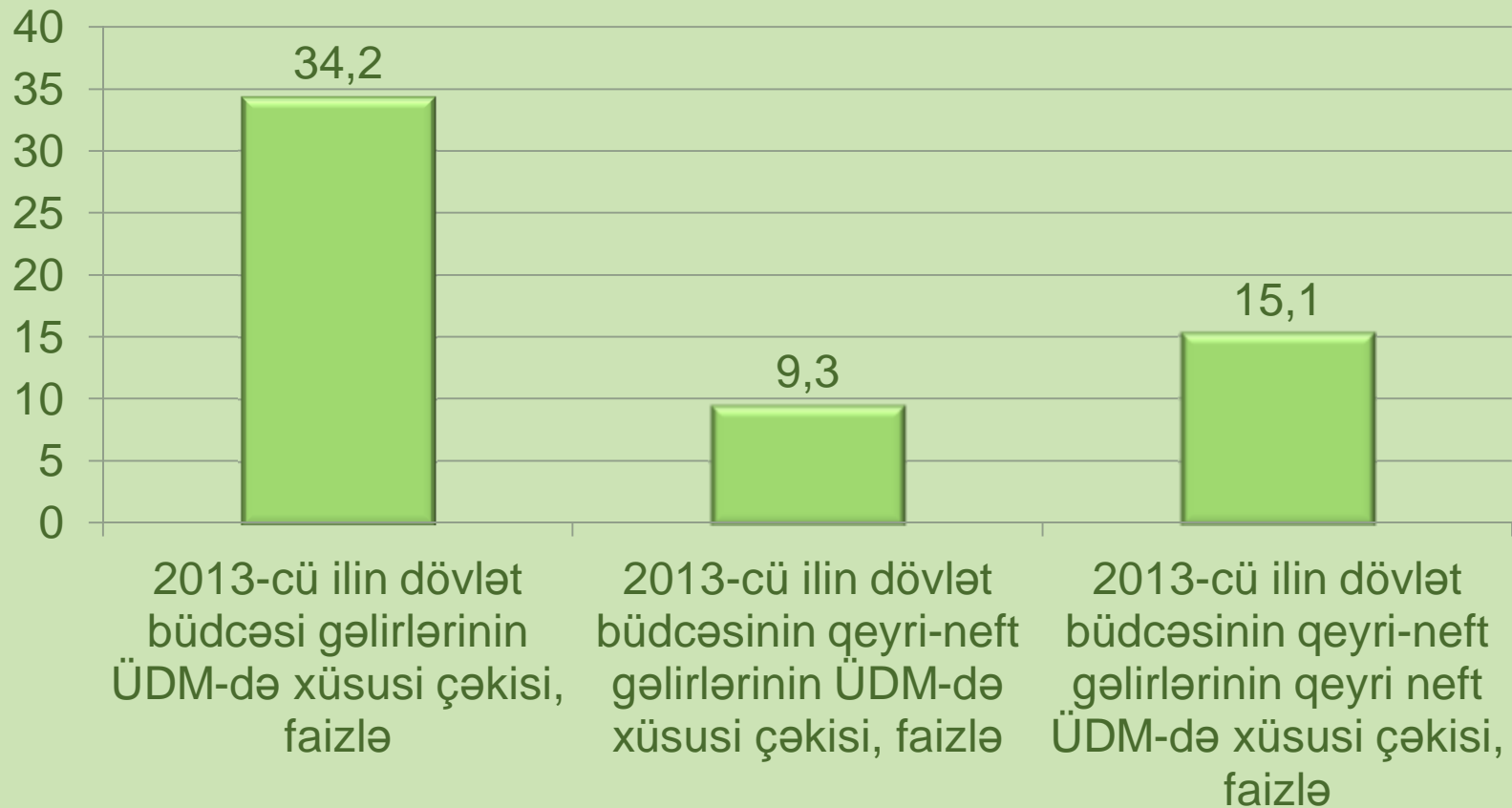
Qeyri-neft sektorunun maliyyə potensialına adekvat olmayan vergi yığımı və idarəçiliyi

Recent non-oil GDP growth has not translated to higher non-oil tax revenues

Non-oil taxes and non-oil GDP growth

Vergi ödəmə intizamının və mədəniyyətinin aşağı olması

Sadələşdirilmiş vergidən daxilolmalar

İllər	Sadələşdirilmiş vergi, AZN-lə	Cəmi büdcə gəlirləri	Büdcə gəlirlərində payı
2008	64 355 570	10 762 672 015	0,59
2009	63573746	10325935132	0,61
2010	65 499 774	11 403 031 636	0,57
2011	100 393 968	15 700 702 182	0,63
2012	111 420 490	17 281 521 568	0,64
2013	117 000 000	19 159 000 000	0,61

Sadələşdirilmiş vergi sisteminin müsbət cəhətləri

- 4% dövriyyə vergisi nəzərdə tutulduğuna görə, fiziki şəxslər üçün bu, daha əlverişli sxemdir. Bölüşdürülən mənfəətdən vergi tutmaq öhdəliyi mövcud deyil. Hüquqi şəxslər isə 4%-lik dövriyyə vergisindən əlavə, həm də xalis mənfəətin bölüşdürülməsi zamanı 10%-lik dividend vergisi ödəməlidirlər.
- Biznesi paytaxt ərazisindən kənarında rəsmiləşdirdikdə, vergi dərəcəsini 2%-dək azaltmaq mümkündür. Bu, vergi ödənişlərinin optimallaşdırılması üçün son dərəcə əlverişli, qanuni üsuldur.
- Mühasibatlığın aparılmasına və işə mühasib cəlb etməyə ehtiyac yoxdur. Bu xidmətlərin heç də ucuz başa gəlmədiyini nəzərə alsaq, burada əhəmiyyətli dərəcədə qənaət etmiş oluruq.

Sadələşdirilmiş vergi sisteminin mənfi cəhətləri

- Biznesin xüsusiyyəti nəzərə alınmır, kommersiya xərclərini gəlirlərdən çıxmaq qadağandır, vergi dövriyyədən ödənilir.
- ƏDV məbləği yazılmış qaimə təqdim etməyin mümkünsüzlüyü iri şirkətlərlə əməliyyatların aparılmasında problem yaradır.
- Fiziki və hüquqi şəxslər üçün limit məbləği nisbətən kiçikdir (90 000 və 150 000 manat). Bu məbləği aşdıqda isə ƏDV ödəyicisi qismində uçota alınmaq tələb olunur.
- Heç də bütün vergi ödəyiciləri sadələşdirilmiş vergi sistemi ilə ödəniş apara bilmirlər. Vergi Məcəlləsinə əsasən, aksizləşdirilmiş malların istehsalçıları, kredit və sığorta təşkilatları, əmlakının icarəsindən gəlir əldə edən şəxslər bu növ vergi ödəyicisi ola bilməzlər. Bu qadağa, həmçinin, ilin əvvəlinə öz mülkiyyətində, qalıq dəyəri 1 milyon manat təşkil edən əsas fondlara malik şəxslərə də şamil edilir.
- Sərnişin və yükdaşıma ilə məşğul olan şəxslər üçün sadələşdirilmiş vergi başqa bir düstur əsasında hesablanır. 4%-lik dövriyyə vergisi onlara şamil edilmir, onların vergi öhdəlikləri oturacaq yerlərinin sayından, yaxud yükdaşıma zamanı yükqaldırma qabiliyyətindən asılı olaraq hesablanır.

Patent vergi (PV) və sadələşdirilmiş vergi (SV) sistemləri: müqayisəli xarakteristika -1

Vergiqoyma sisteminin xarakteristikası	Sadələşdirilmiş vergi sistemi (SVS)	Patent vergi sistemi (PVS)
Statusu	Faktiki olaraq tətbiq olunur	2014-cü ildən tətbiqi təklif olunur
Vergitutma subyekti	Hüquqi və fiziki şəxslər	Fiziki şəxslər
Vergi ödəyicisi olmaq üçün şərtlər	ƏDV məqsədləri üçün qeydiyyatda alınmamış və ardıcıl 12 aylıq dövr ərzində vergi tutulan əməliyyatların həcmi 150 000 manat və ondan az olan hüquqi şəxslər, həmçinin 90 000 manat və ondan az olan hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyətini həyata keçirən fiziki şəxslər sadələşdirilmiş vergi ödəyicisi olmaq hüququna malikdirlər.	İllik dövriyyəsi 120 000 AZN-dək olanlar
Vergi qoyuluşuna cəlb edilən fəaliyyət növləri	Mülkiyyətində və ya istifadəsində olan avtonəqliyyat vasitələri ilə (beynəlxalq yük və sərnişin daşımaları istisna olmaqla) Azərbaycan Respublikasının ərazisində sərnişin və yük daşımalarını (o cümlədən, taksi ilə) və yaxud həmin daşımaları müqavilə əsasında digər şəxslər vasitəsi ilə həyata keçirən şəxslər; - mənzil tikintisi fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslər (mülkiyyətində və ya icarəsində olan, habelə məqsədli şəkildə ayrılan ərazidə (torpaq sahəsində) özünəməxsus və ya cəlb edilən vəsait hesabına əhalinin fərdi (şəxsi) ehtiyaclarını ödəmək və ya kommersiya məqsədləri üçün öz gücü ilə və yaxud müvafiq ixtisaslı peşəkar sifarişçi və ya podratçı cəlb etməklə bina tikdirən, habelə bu tikintinin və ya başa çatmış obyektin mülkiyyətçisi olan hüquqi və ya fiziki şəxslər).	Bəzi istisnalarla fərdi sahibkarların məşğul olduğu bütün növ fəaliyyət sahələri

Patent vergi (PV) və sadələşdirilmiş vergi (SV) sistemləri: müqayisəli xarakteristika -2

Vergi qoyma sisteminin xarakteristikası	Sadələşdirilmiş vergi sistemi (SVS)	Patent vergi sistemi (PVS)
Qadağan olunan fəaliyyət növləri	<ul style="list-style-type: none"> * aksizli mallar istehsal edən şəxslər; * kredit və sığorta təşkilatları, investisiya fondları, qiymətli kağızlar bazarının peşəkar iştirakçıları, lombardlar; * qeyri-dövlət pensiya fondları; * əmlakın icarəyə verilməsindən və royaltidən gəlir əldə edənlər; * mülkiyyətində olan əsas vəsaitlərin ilin əvvəlinə qalıq dəyəri <i>1 000 000 manatdan</i> artıq olanlar. 	Mənzil tikintisi, aksizli mal istehsalı, maliyyə və investisiya fəaliyyəti
Vergi ödəyicilərinin azad olduğu vergilər	Fiziki Şəxslərin Gəlir Vergisi (FŞGV) və Əlavə Dəyər Vergisi (ƏDV)	FŞGV, Fiziki Şəxslərin Əmlak Vergisi (FŞƏV), ƏDV

Patent vergi (PV) və sadələşdirilmiş vergi (SV) sistemləri: müqayisəli xarakteristika -3

Vergiqoyma sisteminin xarakteristikası	Sadələşdirilmiş vergi sistemi (SVS)	Patent vergi sistemi (PVS)
Verginin hesablanması qaydası	Hesabat dövründə ümumi hasilatın faktiki həcminə	Sektor üzrə (ərazi vahidi nəzərə alınmaqla) gəlirlilik səviyyəsinə görə
Verginin dərəcəsi (Bakı şəhəri üzrə)	4%	3%
Verginin dərəcəsi (Regionlar üzrə)	2%	3%
Verginin ödəmə müddəti	Rüblük	Patent müddətindən asılı olaraq, əgər patentin müddəti 6 aya qədərdirsə, o halda bütün vergi məbləği patent qüvvəyə minəndən etibarən 25 təqvim günü ərzində ödənilməlidir. Əgər patentin müddəti 6 ay və ondan çoxdursa, o halda vergi məbləğinin 1/3-dən çoxu ilk 25 təqvim günündə, yerdə qalan hissəsi isə patent müddətinin başa çatmasından ötən 30 təqvim günü ərzində ödənilir.
Vergi bəyannaməsinin verilməsi	Vergi ödəyiciləri hesabat dövründən sonrakı ayın 20-dən gec olmayaraq ödənilməli olan verginin məbləği haqqında vergi orqanlarına bəyannamə verir	Bəyannamə tələb olunmur
Uçot və hesabatlılıq	Mühasibat və kassa uçotu	Satışdan və ya xidmətdən gəlirlərin uçotu aparılır
Nəzarət-kassa aparatları	Tətbiq olunur	Tətbiq olunmur

4

Nəticə və tövsiyələr

PVS sisteminin tətbiqinin sahibkar üçün üstünlükləri

- Sahibkarların vergi orqanları ilə əlaqəsi minimumlaşır;
- Sahibkarların vergi və xəzinə uçotu ilə əlaqədar xərcləri azalır;
- Sahibkarların vergi və büdcə planlaşması, eləcə də gələcək dövrün xərclərini müəyyənləşdirmək imkanı yaranır;
- Sahibkarın müstəqilliyi artır.

PVS sisteminin tətbiqinin büdcə kontekstində üstünlükləri

- Dövlət büdcəsinə sadələşdirilmiş vergidən daxilolmaların bazası və həcmi genişlənir;
- Vergi inzibatçılığı ilə əlaqədar xərclər azalır;
- Gizli iqtisadiyyat leqallaşır, korrupsiya imkanları məhdudlaşır;
- Hökumətə etimad artır.

PVS sisteminin tətbiqinin istehlakçılar üçün üstünlükləri

- Bəzi məsrəflərin ixtisarı qiymətlərin sabitləşməsini və istehlakçıların xərclərinin azalmasına gətirib çıxarır;
- İstehlakçıların alternativ seçim imkanları artır;
- İstehlakçıların nəzarət imkanları artır;
- Biznesə etimad artır.

Tövsiyələr

- SVS-dən PVS-nə keçid könüllü və məcburi olmaqla fərqləndirilir.
- PVS fərdi sahibkarlar üçün tövsiyə olunur.
- PVS-nin tətbiqi maksimum 1 il, minimum isə 1 həftə təklif olunur.
- PVS ölkə üzrə vahid dərəcə - 3 faiz tövsiyə olunur.
- PVS -nin tətbiqinə 2014-cü ildən başlanılır.

Müzakirə üçün suallar

- PVS-nin ödəyiciləri kimlər olmalıdır? Fərdi sahibkarlar, yoxsa həmçinin, hüquqi şəxslər?
- PVS ödəyicilərinin maksimum və minimum dövriyyəsi nə qədər olmalıdır?
- PVS iqtisadiyyatın hansı sahələrində tətbiq olunmalıdır? Burada məhdudiyyətlər olmalıdırmi? Əgər cavab müsbətdirsə, hansı sahələr bu sistemin subyektindən kənarında saxlanılmalıdır?
- PVS-nin vergitutma bazası necə hesablanmalıdır? Xronometrajlamı, yoxsa ərazilər üzrə gəlirlilik səviyyəsinə görə?
- PVS-nin dərəcəsi nə qədər olmalıdır? Bu dərəcə regionlar və Bakı üçün fərqləndirilməlidirmi?
- PVS keçid könüllü olmalıdır, yoxsa məcburi xarakter daşılmalıdır?

Təşəkkürlər